

GESCHIEDENIS, BEELD & VERBEELDING

NUMMER 4 | 2017

Stichting **IVMV**
INSTITUUT voor
MAATSCHAPPELIJKE
verbeelding

INHOUDSOPGAVE
nummer 4 | 2017

GESCHIEDENIS, BEELD & VERBEELDING
IVMV online magazine

INTRO

1. Heidi de Mare en Wilbert Schreurs, 'Maalstroom van de geschiedenis. Inleiding op GESCHIEDENIS, BEELD & VERBEELDING'.

COLUMN

2. Joost Pollmann, 'Het vlot van de Lampedusa. Over de handzame verpakking van een crisis'. Met een beeldbijdrage waaruit blijkt dat *Het vlot van de Medusa* als icoon voor de vluchtelingenproblematiek wordt ingezet.
3. Heidi de Mare, ['CARNATY, of de moeilijkheid van vleeskleur'](#).
4. Geerten Boogaard, 'Gelijk een vader in zijn huisgezin. Constitutionele interpretatie van oranje familieplaatjes'.

BESPIEGELING

5. Gabriël van den Brink, 'Groeten uit Portugal. De vroege opkomst van de morele *verbeelding*'.
6. Thomas van den Brink, 'The cartographic conception of a fiction? The problematic interpretation of old planning maps as historical sources'.

ESSAY

7. Merlijn Schoonenboom, 'Venus voor het volk. Waarom lang vergeten 19^e-eeuwse schilders weer bij de hedendaagse cultuur passen'.
8. Gabriël van den Brink en Heidi de Mare, 'Maatschappelijke verbeelding. Bouwstenen voor een historisch-analytische benadering'.
9. Gabriël van den Brink en Heidi de Mare, 'HIGH NOON. Exemplum in termen van ons theoretisch kader'.

10. Heidi de Mare, 'Melk, tabak en alcohol. Verschuivingen in de maatschappelijke verbeelding van gezondheid en ziekte in NL'.

REVIEW

11. Heidi de Mare, 'Tussen verledenverbeelding en ekphrasis. Twee cultuurhistorici over beeld en verbeelding'. Dubbelbespreking, P. Rietbergen (2015), *Clio's stiefzusters. Verledenverbeeldingen voorbij de geschiedwetenschap* en D. Rijser (2016), *Een telkens nieuwe Oudheid. Of: Hoe Tiberius in New Jersey belandde*.
12. Leo van Bergen, 'Op je gezondheid. Boekbespreking'. René Kahn (2016), *Op je gezondheid? Over de effecten van alcohol*.
13. Tonie van Marle, 'Terug naar de Grootte Oorlog. Boekbespreking'. Nanette Norris (ed.) (2015), *Great War Modernism. Artistic Response in the Context of War, 1914-1918*.

DOSSIER

GESCHIEDENIS, BEELD & VERBEELDING

een greep uit onze publicaties:

- Gabriël van den Brink (1990), 'Een andere pijp. Inleiding', bij G.J.M. van den Brink en W.Th.M. Frijhoff (red.), *De wevers en Vincent van Gogh*, Waanders uitgevers: 7-21 (pdf).
- Gabriël van de Brink (1994), 'Geschiedschrijving als geestelijke oefening. De Certeau en mijn ervaringen met historisch onderzoek' (pdf).
- Heidi de Mare (1997), '[De verbeelding onder vuur](#). Het realisme-debat der Nederlandse kunsthistorici', in: *Theoretische Geschiedenis*, vol. 24, no. 2: 113-137.
- Heidi de Mare (1999), '[Gedisciplineerd kijken. Van kunstgeschiedenis naar historisch formalisme](#)', in: *Kunstlicht*, Jubileumnummer, De toekomst van kunstgeschiedenis, vol. 20, no. 3-4: 14-20.
- Heidi de Mare (2000), '[Het huis, de Natuur en het vroegmoderne architectonisch kennissysteem van Simon Stevin](#)', in: J. De Jong et al. (eds.), *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, deel 51: 34-59.
- Heidi de Mare (2003a), '[Hoofdstuk 1: Bronnen en methodologie](#)', in: idem, *Het huis en de regels van het denken. Een cultuurhistorisch onderzoek naar het werk van Simon Stevin, Jacob Cats en Pieter de Hooch* (cum laude dissertatie): 21-116.
- Heidi de Mare (2003b), '[Hoofdstuk 5. Samenshikking, reflectie en speculatie](#)', in: idem, *Het huis en de regels van het denken* (cum laude dissertatie): 591-706.
- Connie Veugen (2004), '[Here be the dragons](#). Voorgeschiedenis en ontstaan van adventure games', in: *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*, themanummer [Games & Geschiedenis](#), vol. 7, no. 2: 77-99.
- Heidi de Mare (2005), '[Welsprekende waarschijnlijkheden](#). Het misplaatste moralisme in het Nederlandse documentairedebat naar aanleiding van *FORD TRANSIT* (2002)', in *E-view*: 1-82.
- Leo van Bergen (2006), '[Holocaust is geen mening](#)', *de Volkskrant*, 4 oktober.
- Heidi de Mare (2007a), '[Vroegmoderne verwantschap in woord en beeld. Het gebruik van Cats, De Hooch en Van Hoogstraten als historisch bronmateriaal](#)', in: P. Stokvis (red.), *Geschiedenis van het persoonlijk leven. Bronnen en benaderingen*. Amsterdam SUN/ Boom/OU: 299-345.
- Heidi de Mare (2007b), '[Johannes Vermeer: migratie van een icoon](#)', in: J. Van

- Eijnatten et al. (red.), *Heiligen of helden. Opstellen voor Willem Frijhoff*, Amsterdam Bert Bakker: 198-214. **Translation:** [‘Johannes Vermeer: migration of an icon’](#).
- Wilbert Schreurs (2008), ‘Huisje, boompje, beestje. Hoe denken reclamemakers zelf over hun “genderstereotiepe” reclame? Zouden ze het een volgende keer anders doen?’, in: *Adformatie* 41, 9 oktober: 46-49 (pdf).
  - Olaf Tans (2009), ‘De fictie van de constitutie. Over de maatschappelijke functie van ontwerp-denken’, in: *Recht der Werkelijkheid*, vol. 30, no. 1: 12-26 (pdf).
  - Heidi de Mare (2009), [‘Ars sine scientia nihil est. De kunst van interdisciplinair onderzoek’](#), in: *Kunstlicht*, Jubileumnummer Kunstgeschiedenis & Interdisciplinariteit, vol. 30, no. 3-4: 90-99. **Translation:** [Ars Sine Scientia Nihil Est. The Art of Interdisciplinary Research’](#).
  - Leo van Bergen (2009), [‘Medische Polemologie en Ideologie: drijfveren en oogkleppen’](#), *Nederlands Militair Geneeskundig Tijdschrift*, September: 173-179.
  - Leo van Bergen (2010a), [‘De geschiedenis herhaalt zich \(niet\). Een gedachtegang over pandemiebestrijding, wetenschappelijke waarheid en maatschappelijke beeldvorming’](#), *Nederlands Militair Geneeskundig Tijdschrift*, no. 63 (september): 145-148.
  - Leo van Bergen (2010b), [‘Vrije mening is schot uit de heup’](#), *de Volkskrant*, 26 oktober.
  - Leo van Bergen, Heidi de Mare and Frans J. Meijman (2010), [‘From Goya to Afghanistan. An essay on the ratio and ethics of medical war pictures’](#), in: *Medicine, Conflict & Survival*, vol. 26, no. 2: 124-144.
  - Gawie Keyser en Heidi de Mare (2010), [‘De lakmoesproef van de moderne beschaving. Goed en kwaad in virusfilms’](#), in: A. Oderwald et al. (red.), *Besmet* (Literatuur & geneeskunde, De Tijdstroom Utrecht): 99-108.
  - Leo van Bergen (2011), [‘De snelle opkomst en gestage ondergang van het vak medische geschiedenis aan de Vrije Universiteit’](#).
  - Heidi de Mare (2012), [‘Vindplaats van het huiselijk leven. Het kamergezicht in de Hollandse Gouden eeuw’](#), in: *Historisch Tijdschrift Holland*, no. 3: 110-118.
  - Heidi de Mare (2013), [‘Hoe de historische verbeelding maatschappelijk vorm krijgt’](#). Bespreking M. Kleppe (2013), *Canonieke icoonfoto’s. De rol van (pers)foto’s in de Nederlandse geschiedschrijving*, in: *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*, Jrg. 16, no. 2: 77-80.
  - Connie Veugen (2014), [‘Using Games to Mediate History’](#), in: L. Egberts and K. Bosma (eds.), *Companion to European Heritage Revivals*: 97-111.
  - Heidi de Mare (2014), [‘Beeldopvattingen in Nederland. Een kleine genealogie van het Europese beeldbegrip’](#) [kader 1], in: *IVMV online magazine 2014* | 2 [HET BEELD VAN MOSLIMS IN NL](#).
  - Heidi de Mare (2015a), [‘Waar is de verbeelding gebleven?’](#), in: M. van Hulst & Th. Jansen (red.) (2015), *Onder de motorkap van de modernisering. Essays voor Gabriël van den Brink*: 183-191. CHECK
  - Heidi de Mare (2015b), [‘Nadenken over het beeld](#). Bespreking Joan B. Vert (2014), *De kunst van het afbeelden. Een overzicht van de visuele taal*, in: *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*.
  - Heidi de Mare (2016), Book review [H. Bredekamp et al. \(eds.\) \(2015\), The Technical Image. A History of Styles in Scientific Imagery](#), in: *Journal of Design History*, vol. 29, no. 1: 93-95.
  - Heidi de Mare en Sterre Sprenger van *De Correspondent* (2016), Een

- gedachtewisseling ([pdf](#)).
- Heidi de Mare (2017), 'Gezelschapspel of monsterverbond? Herkomst en rol van het romantisch-moderne kunstbegrip', dubbelbespreking A. Heumakers (2015), *De esthetische revolutie. Hoe Verlichting en Romantiek de Kunst uitvonden* en P.J. Steenhuis en R. Gude (2015), *Door het beeld, door het woord* (2015) in: [Tijdschrift voor Mediageschiedenis](#), no. 1.

CARNATY

De zwarten tegen de witten. Waar is de vleeskleurigheid gebleven? Kijken we nog wel? Worden we gedwongen, ook in het alledaagse leven, partij te kiezen voor of tegen een bepaalde kleur? Waarom de door hoogopgeleide 'zwarten' opgelegde en door hoogopgeleide 'witten' gesanctioneerde kleur-discriminatie evengoed een vorm van racisme is.

Demonstratie bij de Sinterklaasintocht, Leiden 19 november 2016

of de moeilijkheid van vleeskleur

[Heidi de Mare](#)

Hoe belangrijk iemands uiterlijk is weet ik uit ervaring. Vroeger, toen ik klein was, werd ik door mijn opa Heidiano en Zwarte Raaf genoemd, vermoedelijk door mijn blauwzwarte haar en mijn hoge jukbeenderen. Later in mijn studententijd, tijdens de Molukse treinkapingen, herinner ik me een verhoogde aandacht voor mijn persoon als ik de trein naar mijn ouders nam. In diezelfde jaren zeventig werd ik, en niet mijn vrienden, er door de politie van de Deutsche Bahn, op weg naar Italië, uitgehaald om nagezocht te worden in een dik telefoonboek vol verdachte lieden. Nog enkele jaren geleden werd ik in Brabant aangesproken door iemand die zeker wist dat ik van Portugese afkomst was, terwijl niet lang daarna, in een Amsterdamse tram nabij het Rijksmuseum, een vriendelijke Indonesische mevrouw me vroeg waar [in Indonesië] ik vandaan kwam. En vorig jaar werd me een part time baantje aan de Anton de Kom Universiteit geweigerd omdat ik niet Surinaams was. Dus ja, iemands uiterlijk, iemands vleeskleur doet er in het alledaagse leven toe

Kleurenblind

Doorgaans zijn er twee reacties op deze omgang met de vleeskleur. Er zijn de mensen die zichzelf kleurenblind noemen, zoals Rob Wijnberg. In zijn artikel uit 2013¹ houdt hij vast aan artikel 1 van de grondwet, waarin juridisch wordt bepaald dat iedereen in Nederland voor de wet gelijk is en ook gelijk behandeld dient te worden. Dat is een fundamenteel artikel waar niemand aan wil tornen. En terecht. Het is een abstract artikel dat een beroep op onze verbeelding doet. Het vraagt mensen zich voor te stellen dat medemensen, hoe verschillend ze er in het alledaagse leven ook uitzien, op een gelijkwaardige manier behandeld worden. Wijnbergs claim getuigt van beschaving, van een opvatting die uitstijgt boven jezelf als individu. **Vleeskleur is niets.**

De tweede reactie staat daar haaks op: **vleeskleur is alles.** Woorden als Black Lives Matter, White Privilege, witte suprematie en witte onschuld zijn daarvan de meest recente uitingen. Er zijn mensen, zoals Gloria Wekker, die de alledaagse diversiteit qua vleeskleur ernstig nemen. Wel of geen baan, wel of geen goede woning, wel of geen goede school, wel of geen inkomen en etnische profilering. Botsende ervaringen die, vooral in grootstedelijke gebieden, uitlopen op gesegregeerde wijken, zwarte en witte scholen, groepen die elkaar vermijden of elkaar gewoon niet meer tegenkomen. Wekker heeft gelijk dat deze alledaagse misstanden een fundamenteel onwenselijke zaak vormen. Daarvoor moet inderdaad aandacht worden gevraagd.² Het past een beschaving om de eigen cultuur en de eigen geschiedenis tegen het licht te houden en ingeslopen gedrag te bekritisieren.

Toch is het juridisch negeren van huidskleur geen panacee om de door het verschil in vleeskleur opgeroepen problemen in het alledaagse leven te laten verdwijnen of op te lossen. Dat geldt evenmin voor het benadrukken van de huidskleur: de laatste jaren neemt de aandacht voor [het verschil in] vleeskleur toe, tegelijk met een vloed aan heftige reacties én toenemende verwarring. Zo blijkt juridische kleurloosheid die hoogopgeleide 'witten' verdedigen goed samen te gaan met het accepteren van de door 'zwarten' afgedwongen vleeskleurige diversiteit. Zie wat zich afspeelt aan de UvA of in de journalistiek waar hoogopgeleiden van beide zijden elkaar bestrijden met voor- en tegen argumenten. Van de ene kant betichten 'zwarten' de 'witten' van bepaalde voorrechten die alleen zij genieten. Van de andere kant eist men dat in 'witte' gebruiken zoals het Sinterklaasfeest de 'zwarte' vleeskleur geëlimineerd wordt. Vleeskleur blijkt niet alleen een scala aan tegengestelde verwijten en inconsequente eisen op te roepen. Het blijkt ook bij 'zwarten' gebaseerd te zijn op een zekere kleurenblindheid, zij het anders benoemd en gemotiveerd dan de juridische 'kleurloosheid'. Wat is de relevantie eigenlijk van vleeskleur en in welke zin? Ik noem vier punten die men zou kunnen overwegen maar die in de discussie tot nog toe nauwelijks een rol spelen.

Vleeskleur en de eerste indruk

Vleeskleur is een van de eerste dingen die je ziet als je iemand tegenkomt. Die visuele indruk dient zich ad hoc aan, voor dat er een bewuste gedachte over is gevormd. In een split second wordt de situatie ingeschat en instinctief besloten wat te doen: 'fight, flight or freeze'. Het is een reflex, een biologisch mechanisme, een evolutionaire 'oerdrift' gericht op het vergroten van de overlevingskans. Het heeft weinig zin om vanuit een

---

¹ Rob Wijnberg, ['Wat we niet zien'](#), de *Correspondent* 23.10.2013.

² Gloria Wekker, ['Het is tijd voor een conclusie: witte onschuld is een illusie'](#), in: de *Correspondent*, 05.01.2016.

morele overtuiging te ontkennen dat vleeskleur wordt gezien.³ Welke impact vleeskleur heeft, hangt samen met andere visuele aspecten, als gestalte, geslacht, houding, kleding, maar ook met locatie en tijdstip. De mate waarin de visuele gestalte past bij of juist afwijkt van het vertrouwde beeld bepaalt of we iemand in eerste instantie vertrouwen. Iedereen hanteert dergelijke stereotypen, vaststaande beelden op basis van fysieke kenmerken: ze kunnen levensreddend zijn en helpen op een basale wijze de wereld te ordenen – en dat geldt voor alle huidskleuren.

Vleeskleur en projectie van negatieve kenmerken

Anders wordt het wanneer aan die eerste indruk van lichamelijke eigenschappen een generaliserende, negatieve, betekenis wordt gehecht. Dan wordt een veroordelende waardering via extrapolatie toegeschreven aan een groep als geheel. Zoals Buunk het formuleert: 'Discrimineren betekent dat je sancties verbindt aan je stereotypen: louter op basis van het feit dat iemand bijvoorbeeld een ander geslacht of uiterlijk heeft dan jij, benadeel je de ander. Discriminatie is een vorm van gedrag. Alleen als mensen dat willen, is dit gedrag beter te beheersen dan de gevoelens en indrukken die bij stereotypen horen. Al zet ons oerinstinct ons aan stereotiep of achterdochtig te denken, daarom zijn we nog niet gedoemd tot discriminatie.'⁴ Het is evident dat discriminatie zo gedefinieerd in Nederland inderdaad bestaat. Er zijn mensen die geen onderscheid kunnen of willen maken tussen hun eerste intuïtieve indruk of de gevoelens die zich aandienen enerzijds en het projecteren van negatieve kenmerken op een groep als geheel anderzijds. Met name de social media brengen dat soort discriminerend gedrag aan het licht. Onbegrip en frustraties in het eigen leven worden gekoppeld aan en geprojecteerd op groepen die er anders uitzien of ander gedrag vertonen. Overigens zijn het niet alleen 'witte' Hollanders die van discriminerende, seksistische en racistische termen gebruik maken. Uit onderzoek naar migranten blijkt dat men ook binnen etnische groepen gemakkelijk tot discriminatie overgaat.⁵

Kleurschakeringen

Het meest verbazingwekkend vind ik – ten derde – dat juist mensen die pleiten voor diversiteit hun ogen sluiten voor de enorme variatie in vleeskleur. Wie goed observeert en serieus naar mensen kijkt, weet dat de menselijke huid tal van kleurschakeringen vertoont. Lang geleden, in 1678, schreef de Hollandse schilder Samuel van Hoogstraten al over carnaty.⁶ Vleeskleur, zo stelde hij, is een de moeilijkste aspecten van het schilderen naar de Natuur. Waar de dichtertlike pen eenvoudig spreekt over blanketsel, ivoor of lelies, is de schilder aan nauwgezette observatie gebonden om de vleeskleur op

---

³ Kleuren kunnen onderscheiden is voordelig voor primaten die van vruchten leven, en dat heeft evolutionair tot een groter brein geleid, aldus Bram Buunk, *Oerdriften op de werkvloer. Een evolutionair perspectief op organisaties*, Uitgeverij Bert Bakker Amsterdam 2010: 57, 81, 88-90.

⁴ Buunk a.w. 96.

⁵ Migranten van uiteenlopende herkomst [Afro-Caraïbisch, Surinaams, maar ook Turken, Antilianen, Arabieren, Marokkanen] blijken uitgesproken negatieve opvattingen over elkaar, en over de Nederlanders, te hanteren. Zie Gabriël van den Brink, *Culturele contrasten. Het verhaal van de migranten in Rotterdam*, Uitgeverij Bert Bakker Amsterdam 2006: 252.

⁶ Samuel van Hoogstraten, *Inleyding tot de Hooge Schoole der Schilderkonst: Anders de Zichtbaere Werelt*, Rotterdam 1678. Besproken in hoofdstuk 4 mijn proefschrift [Het huis en de regels van het denken](#) [2003] en in hoofdstuk 5 in de geheel herschreven handelseditie [Huiselijke taferelen. De veranderende rol van het beeld in de Gouden Eeuw](#), Uitgeverij Vantilt 2012: 333-427.

een waarachtige manier te tonen. Genoegen nemen met 'kalkachtig wit' is uit den boze.⁷ De moeilijkheid is erin gelegen, dat er niet alleen veel verschillende soorten mensen bestaan. Maar ook dat de kleur van vlees afhankelijk is van leeftijd, van de harde arbeid die iemand verricht, of iemand gezond is, ziekelijk, of dood. Weerinvoeden maken de huid ruw, schraal en zorgen voor lokale verkleuringen – in gelaat, knie, elleboog, handen en voeten. Hartstochten verkleuren het gelaat, ook van mensen met een donkere huid.⁸ Vleeskleur is dus nooit egaal en ze berust nimmer op een enkele ongebroken kleur. Het gaat om een gradueel palet aan kleurschakeringen en dat door licht- en schaduwwerking een gedaanteverandering kan ondergaan.⁹ Wie met deze vroegmoderne Europese kennis – want Van Hoogstraten was zeker niet de enige – in Amsterdam een rondgang door het Rijksmuseum maakt, komt oog in oog te staan met een breed palet aan vleeskleuren – rozen, groenen, grijzen, roden, blauwen, gelen, bruinen. Wit en zwart worden nauwelijks gebruikt en als dat wel zo is dan toch vooral om hoogsels te plaatsen die het mensenvlees volume geven. Wie gedisciplineerd kijkt ziet dat van alle zichtbare stoffen in de Natuur de vleeskleur de grootste uitdaging vormt en dat wit of zwart, net als in de natuur, niet op deze schilderijen voorkomen.

Kleur als stigma

Ten vierde is er de aloude neiging om kleuren van positieve en negatieve betekenissen te voorzien. Sinds mensenheugenis worden kleuren gebruikt om in de strijd vriend en vijand te onderscheiden, door overeenkomsten te onderdrukken en verschillen uit te vergroten. Met als doel de tegenstander van zijn menselijkheid te ontdoen zodat de agressie haar werk kan doen. Ook nu wordt kleur nog altijd ingezet om mensen in hokjes te plaatsen – zie persoonlijkheidstesten die gebruik maken van blauw, groen, geel en rood om mensen te reduceren tot persoonlijkheidskenmerken.¹⁰ Als marketingstrategie lijkt dat wellicht een mildere vorm, maar het onthult ook de slimme bedrijfsmatigheid waarmee modern management-denken gebruik maakt van een hoogst primitieve kleurentheorie. Door 'zwart' tegenover 'wit' te plaatsen gebeurt iets vergelijkbaars: alle verschillen tussen mensen wordt gewist en teruggebracht tot een enkele tegenstelling

⁷ Van Hoogstraten a.w., 227: 'Het zy dan datmen naekten van kinderen, of jongelingen, of lijvige worstelaers, of magere en uitgeteerde lichamen, of baedende nimfen, ja hemelsche Godinnen schildere; men zie toe, datmen de verweb zoodanich breeke, dat het vlees schijne; datmen de kalkachtige witheyt mijde.' En iets verderop: [...] een vleeschachtige maniere van schilderen [...], koloreerende zoo niet met enkel wit, maer verhoogende met een natuerlijke karnatie.'

⁸ Van Hoogstraten a.w., 228: 'Men ziet een vleesachticheit in een moor, en hem zelf schier verbleyken en verbloozen; gelijk *Heliodoros* van den moor *Meroebus* zegt:

*'Door schaemt en blyschap hem het bloet in 't aenzicht schoot,
Want schoon hy zwart was, wiert hy bruin, of purprich root.'*

⁹ Van Hoogstraten a.w. 228: '... het vleesch heeft een veel gebrokener verwe, en speelt in duizent veranderlijkheden binnen 't bestek van zijnen aert.' Het lichaam – en dan vooral het naakt – was om die reden in de vroegmoderne tijd in Europa het geëigende object voor de schilder om zijn meesterschap te tonen, aldus Van Hoogstraten [226].

¹⁰ Paulien Cornelisse, 'Heel blauw', in: *NRC* 18.11.2016.

waarbij Goed en Kwaad op een simpele wijze zijn verdeeld. Die tegenstelling is ook nog eens fictief omdat er in werkelijkheid geen zuiver zwarte en witte mensen zijn. Zo bezien is het hanteren van de tweedeling in 'zwarten' en 'witten', waarbij de tegenstellingen worden gemaximaliseerd, een bijna industriële werkwijze om groepen van elkaar te scheiden. Geslaagde pr, zeker, want tegen kleur valt weinig in te brengen zoals uit de publieke reacties blijkt. Juist daarom is het ook een vileine strategie omdat het een gevoel van machteloosheid geeft en de boosheid alleen maar erger maakt. Als strategie om de 'zwarten' in deze wereld serieus te nemen is het volkomen ongeschikt, omdat het niet voorziet in een verstandige en uitgewogen manier om tussen 'zwart' en 'wit' te bemiddelen. Iets anders dan een totale schuldbetuiging aan de 'witte' kant zit er niet in. Opnieuw kunnen we hier bij Van Hoogstraten te rade gaan die in zijn wijsheid het volgende zegt: kleuren kunnen heel verschillende betekenissen hebben, afhankelijk van het volk dat ze gebruikt, of de context waarin dat gebeurt. Dat is iets om rekening mee te houden als het over kleuren gaat.¹¹

Visuele apartheid

Uitgaande van Buunks definitie is kritiek van 'zwarten' op 'witten' discriminerend en gericht op het creëren van een maatschappelijke apartheid: eigen ervaringen van frustratie en gekwetstheid worden omgezet in negatieve oordelen die een hele groep stigmatiseren op grond van zogenaamde eenduidige vleeskleur. Dat vind ik erg primitief, hoe terecht de aandacht voor negatieve ervaringen ook is en hoe belangrijk het ook blijft bestaande discriminatie uit de wereld te helpen. We willen toch niet terugvallen in die ouderwetse vorm van bewuste 'apartheid' – niet voor niets een Nederlands woord – die we kenden uit Zuid-Afrika? Toch meen ik dat deze recente vorm van kleurlingenbeleid in zichzelf een vorm van discriminatie is. Ik noem drie bezwaren die daaruit voortvloeien.

Ten eerste is bedenkelijk dat het juist *academici* als Gloria Wekker en anderen zijn die op een quasi naïeve manier alles op een hoop gooien.¹² In plaats van deze belangrijke kwestie nauwgezet te ontleden, veronderstellen ze causale verbanden en roepen op tot het systematisch scheiden van groepen op grond van een vermeende *vleeskleur*. Daarmee wordt een omvangrijke en heterogene groep 'niet-zwarte' mensen verdacht gemaakt. Het instellen van een 'racisme-politie' is daarvan evengoed een uiting.¹³ Die simplistische denkwijze wakkert haat en agressie aan en dat zal de maatschappelijke problemen die dit apartheid-idee hebben gevoed niet oplossen maar enkel bestendigen en verergeren. Overigens leveren de media daaraan een niet te onderschatten bijdrage wanneer ze zich uit schuldbesef bij deze oproep tot apartheid aansluiten dan wel zich daar juist heftig tegen teweer te stellen.

---

¹¹ Toegepast op de planeten kan wit, schrijft Van Hoogstraten, staan voor zuiverheid en waarheid, maar wordt het door Javanen met droefheid verbonden [220]. Zwart daarentegen zien Javanen als vreugde, maar hier te lande als rouw en treurigheid [221]. In het lichaam beeld wit koudvochtigheid uit en zwart zwaarmoedigheid [223]. Maar bij deugden verwijst zwart naar wijsheid [223]. Van Hoogstraten zegt voor deze voorbeelden uit de Europese geschiedenis vanaf de Grieken te putten. Om dan af te sluiten met zijn opmerking dat we ons niet te druk moeten maken over de betekenis van kleuren: 'Maer wy laten 't genoeg zijn met deeze staeltjes; want te veel muizenesten in 't hoeft te hebben maekt de zinnen versuft' [223].

¹² Dat geldt ook voor Sinan Çankaya die, sprekend als gepromoveerd antropoloog, zijn persoonlijke ervaringen bij de politie laat prevaleren boven een nauwgezette ontleding van alle niveaus die bij etnisch profileren aan de orde zijn. Gevolg is dat niet alleen de politie, maar ook de wetenschappelijke analyse verdacht zijn gemaakt, zie o.a. '[Etnisch profileren bij de politie: ineffectief en onrechtvaardig](#)', en '[Je bent één van ons, je bent géén van ons](#)', in: *De Correspondent*.

¹³ <http://nos.nl/artikel/2136392-denk-racismepolitie-in-strijd-tegen-discriminatie.html>

Ten tweede wordt gepleit voor het *zuiveren van de 'witte'* geschiedenis, bijvoorbeeld door veranderingen aan te brengen in het museum of de bibliotheek. Bij deze interventie wordt alleen de visie van 'zwarte' academici [vooral over kolonialisme, over slavernij] als waarheid geaccepteerd.¹⁴ Met als resultaat dat het collectieve geheugen, het culturele erfgoed – inclusief de 'zwarte bladzijden' daarin en het historisch besef daarvan – worden gewist terwijl deze academici ook de wetenschappelijke benadering opblazen.

Last but not least: door onwelgevallige 'zwarte' personages *uit de verbeeldingswereld te elimineren én te pleiten voor een representatieve vertegenwoordiging van 'zwarten'* daarin, wordt het onderscheid tussen fictie en maatschappelijke werkelijkheid teniet gedaan. De verbeelding, de humor, de reflectie maar ook de vrijheid van denken en geweten worden aan een totalitaire vorm van controle en inspectie onderworpen. We zetten de deur open voor iedereen die zich gekwetst voelt en daarom – zelfs met terugwerkende kracht – wil overgaan tot het wissen, opschonen en corrigeren van de cultuur in de hoop dat er niets anders overblijft dan een gezuiverde afspiegeling van de maatschappelijke realiteit.

Visuele weerbaarheid

Dat een onderwerp als racisme het in de media goed doet en steeds vaker aanleiding is voor nieuwsberichten en opinievorming, betekent niet dat Nederlanders in het algemeen meer zijn gaan discrimineren of racistischer zijn geworden zoals door pleitbezorgers wordt gesuggereerd.¹⁵ Neem bijvoorbeeld ons in 2013 door Motivaction uitgevoerde IAT-onderzoek naar het beeld van gezag van politiemensen waarbij het met name om de visuele gezagsuitstraling ging: we keken naar het effect dat vleeskleur en andere visuele aspecten als gestalte [fors of iel], gelaatstrekken, geslacht [m/v], leeftijd [jong, adolescent, oud], kleding, kapsel en lichaamsversiering [make up, tattoos, piercings] hadden op het publiek. Een representatieve groep van 7500 respondenten werd gevraagd direct te reageren. Opmerkelijk genoeg bleek dat vleeskleur niet doorslaggevend was voor het gezag van de politie. Doorslaggevend was of de geüniformeerde agent een overtuigende en geloofwaardige lichaamshouding kan aannemen.¹⁶

In plaats van toenemende gevoeligheden te honoreren en alles wat eventueel zou kunnen kwetsen te verwijderen uit de beeldcultuur, zou het in ons gemêleerde Nederland geen kwaad kunnen onze visuele weerbaarheid te versterken. Dat betekent onder meer begrijpen dat verbeelding en werkelijkheid nooit samen vallen, dat kennis van de geschiedenis kan helpen om eigentijdse obsessies te doorzien en dat het denken óver [de impact van] vleeskleur niet gebonden is aan de kleur van de persoon die denkt. Wel geef ik toe dat systematisch over carnaty en zijn consequenties nadenken een stuk moeilijker is dan het bevorderen van apartheid waar het huidige racismedebat toe neigt. Juist daarom moet nadenken over vleeskleur, in al zijn aspecten, prioriteit krijgen. Dat zal ertoe bijdragen elkaar de hand te reiken en samen discriminatie te verminderen.

---

¹⁴ Henny de Lange, '["Neger" mag niet meer in het Rijks'](#), in: *Trouw* 09.12.2015; Bas Blokker & Jutta Chorus, '[Hoe dekoloniseer je de bibliotheek?](#)', NRC, 30.09.2016.

¹⁵ Bas Blokker, '[Witte mensen moeten eens luisteren'](#), NRC 7.11.2015:14-16.

¹⁶ Heidi de Mare et al., [Beeld van gezag bij de politie. Maatschappelijke verbeelding en de impact van gezagsbeelden op burgers](#) [Politie & Wetenschap 2014].